

ΕΠ' ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΩΝ ΑΥΡΙΑΝΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

Τού συνεργάτου μας κ. Π. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ

Για τον Γιάννη Κονδυλάκη έχουν γραφτεί πολλά! Τόσα πολλά που ίσως δεν θάχει κανείς τίποτα να προσθέσει για τη ζωή και το έργο του.

Η θέση του Κονδυλάκη στην εξέλιξη της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, έφερε πολλούς γρήγορα τους κριτικούς στην πολύπλευρη έρευνα της ζωής του και την πρισματική μελέτη του έργου του.

Όμως η καθολική αναγνώριση του έργου του, που χωρίς πλοηγούς έριξε τις άγκυρες του βαθιά στις ψυχές των Ελλήνων, επιβάλλει σαν έκφραση εύγνωμοσύνης κι' αγάπης, να φέρνουμε κάθε τόσο κοντά μας τον άξεχαστο «Διαβάτη», τον μεγάλο συγγραφέα του «Πατούχου».

Ο Γιάννης Κονδυλάκης γεννήθηκε το 1861 στην Βιάννο, τ' όμορφο χωριό της ανατολικής Κρήτης. Εκεί έμαθε τα πρώτα γράμματα κι' ύστερα στα Χανιά και στην Αθήνα συνέχισε τις γυμνασιακές του σπουδές. Τον καιρό όμως αυτό η Κρήτη είχε περισσότερη ανάγκη από πολεμιστές παρά από καλομαράδες! Ήταν οι δραματικές μέρες που άρχιζε η επανάσταση του 1887. Η Κρήτη αγωνιζόταν και πάλιν για την λευτεριά της!... Ο Κονδυλάκης γνήσιος κρητικός, με θαυιά ριζωμένα τα ιδανικά της φυ-

λής, παράτησε τα θρανία κι' έτρεξε στο προσκλητήριο της Πατρίδος του. Πολέμησε σαν Κρητικός κι' όταν η κατάσταση ησυχάσε, διορίστηκε δικαστικός υπάλληλος στα Χανιά και δεν ξαναβέθηκε στην Αθήνα, παρά μονάχα ύστερα από 6 χρόνια. Τότε μόνον τελείωσε το Γυμνάσιο και γράφτηκε στη Φιλολογία, που γρήγορα αναγκάστηκε να αφήσει, γιατί τα χρόνια είχαν περάσει πιά, γι' ανώτερες σπουδές! Ήταν πιά 24 περίπου χρόνων κι' έπρεπε να δουλέψη!...

Η μικρή δημοσιογραφική πείρα που είχε απ' τον καιρό που ήταν υπογραμματέας στο Επικρατοδικείο Χανίων κι' ακόμη οι λογοτεχνικές του ικανότητες — μαθητής ακόμη είχε πάρει έπαινο της φιλολογικής «Εστίας» ένω του διήγημα — του έδιναν το δικαίωμα να ζητήσει μια δουλειά σε Αθηναϊκή έφημερίδα. Μα η λογοτεχνία είναι καλή ως την ώρα που δεν την χρησιμοποιείς για να ζήσεις!

Έτσι με χίλια βάσανα κατά-

φερε να βρει μια θέση πρακτικογράφου της Βουλής σε αθηναϊκή έφημερίδα, μα έπερνε ένα τόσο μικρό μισθό, που γρήγορα αναγκάστηκε να την αφήσει κι' ούτην και να γυρίση στα Χανιά, στο φιλόξενο σπίτι του θείου του Πέτρου Κονδυλάκη, που τον φρόντιζε πάντα με ιδιαίτερη στοργή. Λίγο αργότερα διορίσθηκε δάσκαλος στο Μόδι. Στο γραφικό αυτό χωριό της Κυδωνίας, είχε άλλο τον καιρό να χαρεί την όμορφη αγροτική ζωή και να ζήσει χιλιάδων λογίων ευχάριστες ιστορίες, που θα του χρησίμευαν αργότερα σαν βάση στο διαλεχτό του βιβλίο, «Όταν ήμουν δάσκαλος».

Ήρως στο έργο αυτό, φαίνεται να είναι ο ίδιος ο Κονδυλάκης. Ένας νέος δηλαδή που, από μαθήματα και παιδιά δεν έχει ιδέα!... Όμως τ' αγαπά τα παιδιά κι' εκείνα τον καταλαβαίνουν. Με χιούμορ πηγαίο και λεπτό περιγράφει ο συγγραφέας διασκεδαστικώτατες σκηνές με την άμχη νία του άπειρου μα αγαπητού

ΣΥΝΕΧΕΙΑ στην 4ην σελίδα

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ εκ της 1ης σελ. δασκάλου, όταν βγαίνει στην έδρα.

Όλο το μεγάλο αυτό διήγημα είναι ένα ευχάριστο, έλαφρό και γεμάτο πνεύμα κομφοτέχνημα, ως τόσο όμως, για το πολύπειρο μάτι είναι και κάτι άλλο, είναι μια όμολογία του Κονδυλάκη για το πόσο συμβατικά έκανε το δασκαλο...

Δεν άργησε λοιπόν να εγκαταλείψει κι αυτή τη δουλειά, για να επιδοθεί εκεί που η έσωτερική του περφόρμηση τον κατευθύνει, στη δημοσιογραφία! Έτσι γίνεται συντάκτης στην έφημερίδα των Χανίων «Άμυνα» στα 1889 και δημοσιεύει το πρώτο βιβλίο του «Η Κρήσσα όρφανή».

Όταν όμως οι ταραχές των «Καραθανάδων», τον ίδιο χρόνο, έκλεισαν την έφημερίδα που δούλευε, ανέθηκε πιά όριστικά στην Αθήνα.

Τώρα πιά δεν πρόκειται να ζητήσει τη θέση του πρακτικογράφου. Είναι ο «εφασμένος». Είναι ο αναγνωρισμένος λογοτέχνης, που γρήγορα παίρνει τον τίτλο του Πατέρα της χρονογραφίας.

Το χρονογράφημα, είδος που αντικατάσθηκε — όπως λέει ο ίδιος ο Κονδυλάκης — την επιστολή, είδος παραλογοτεχνικό — όπως λέει ο Νιρβάνας — είδος που κάνει την εμφάνισή του στην Ελλάδα με τον Πάπυ, τον Ροΐδη και τον Άννινο, βρίσκει το δρόμο του και παίρνει ολοκληρωμένη μορφή με τον Κονδυλάκη. Αυτός το καθιέρωσε σαν λογοτεχνικό είδος στην συνείδηση του μέσου Έλληνα άστου.

Έβαλε σ' αυτό την ψυχή του, την ψυχή του αληθινού καλλιτέχνη, που πιστεύει πως το «ώραίο» έχει μια καθολική αξία και δεν είναι υπόθεσις των όλιγων των «ειδικών».

Σαν μεγάλος καλλιτέχνης βρίσκει τ' όνειρό του και χαράσσει την τέχνη του όπου κι αν τύχη, από τις ανταποκρίσεις μέχρι τα χρονογραφήματα και τις λογοτεχνικές του συνθέσεις. Δούλεψε πάνω στην ίδια βάση και σαν λογοτέχνης και σαν δημοσιογράφος κι έδωσε στο έργο του την ίδια ένιαία μορφή, ανεξάρτητα αν το ύπαγόρευε το δημοσιογραφικό καθήκον ή η λογοτεχνική του παρόρμηση. Πήρε τα θέματά του, από την Ιστορία, την Παράδοση, τον Μύθο, την ζωή του νησιού του και με την έμφυτη δεξιοτεχνία του τ' ανάπλεσε σ' ένιαίο σύνολο.

Η αγάπη του στην απλότητα, ο γνήσιος αυθορμητισμός του, το πηγαίο και το λεπτό χιούμορ, ή ζωντάνια στην εικόνα κι' όλα αυτά με την βαθεία ενόραση στις ένθικές παραδόσεις, έδωσαν στο χρονογράφημα την όντότητα του λογοτεχνικού έργου και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την εξέλιξή του, στην μορφή που πήρε με τον Νιρβάνα, τον Μωραϊτίνη, τον Μελά, τον Παλαιολόγο και και τους άλλους.

Ο Κονδυλάκης που στα χρονογραφήματά του υπογραφόταν ως «Ζάν σαν τέρ» κι' ύστερα ως «Διαβάτης» έδινε κάθε μέρα απ' τις στήλες του «Άστυ», του «Σκρίπ» και κυρίως του «Έμπρός» — που έμεινε 20 όλόκληρα χρόνια τακτικός συνεργάτης — μαθήματα πολιτισμού, άρετής και εύθυκρίας. Από τον μεγάλο όγκο των χρονογραφήματων του, συγκεντρώθηκαν μερικά σε ξεχωριστό τόμο, που κυκλοφόρησε το 1896, με τίτλο «Ένώ διάβαινα».

Κανένα χρονογράφημα του Κονδυλάκη δεν είναι προχειρογραμμένο. Σαν τίμιος άνθρωπος και σαν αληθινός λογοτέχνης, δεν γνωρίζει συμβατισμούς με την συνείδησή του και την τέχνη του, κι' αυτό τον κουράζει. Πρέπει να διαλέξη το θέμα του, να το δουλέψη, να βρη την στρογγυλή φράση, να κλείση το πολύ στο λίγο, το βαθύ στο άπλο, να σαρκάση άδυναμίες, να γελάση σοβαροφάνειες... και μόλις τελειώσει για σήμερα να ξαναρχίση για αύριο. «Ψιχούλισμα του έαυτού του» άποκαλεί ο ίδιος την καθημερινή αυτή λογοτεχνική ρουτίνα, όταν τα χρόνια αρχίζουν να βαραίνουν τους ώμους του.

Γενικά ο καλός «Διαβάτης» ήτον ένας γνήσιος Κρητικός από κείνους τους Κρητικούς που σαν βγοούν καλοί δεν έχουν ταίρι!... Στις λογοτεχνικές συντροφίες της Δεξαμενής ήταν πάντα καλοπρό-

δεχτος κι όταν έλειπε όλοι έφεραν «βαρέως» την άπουσία του. Μιλούσε συχνά για τον Παλαμά, τον Παπαδιαμάντη, τον Μαλακιά, για τους άλλους τους φίλους, λογίους και λογοτέχνες, μα ποτέ για τον έαυτό του. Ήταν τόσο μετρίοφρονος που κοκκίνιζε σαν παιδί, όταν οι άλλοι μιλούσαν γι' αυτόν και φρόντιζε με κάθε τρόπο να γυρίση σ' άλλα θέματα τη συζήτηση.

Δεν είχε πολλούς φίλους, μα πάντα γύρω του συγκεντρωνόταν ένας μεγάλος κύκλος θαυμαστών. Ήταν άφθαστος για παρέα. Αυτό που τον γνώριζαν, έλεγαν πως ο Κονδυλάκης συζητητής, ήταν ανώτερος από τον Κονδυλάκη συγγραφέα.

Τού άρεσε πολύ το ήσυχο περιβάλλον της Δεξαμενής, κι' εκεί περνούσε τ' άπομεσήμερα, πότε νοσταλγώντας το πανώριο νησί του την Κρήτη και πότε κουβεντιάζοντας με τον άχώριστο φίλο του τον Παπαδιαμάντη.

Ύστερα, σαν ο ήλιος έγερνε στη δύση κατηφόριζε στού Ζαχαράτου για να ικανοποιηση, ως άργα τα ξημερώματα, το μεγάλο του πάθος, το χαρτοπαίγνιο.

ΈποIZE, ακριβώς για να παίζει και συνήθως οι τύποι αυτοί δεν είναι ποτέ κερδισμένοι. Αυτό του το πάθος — που τον άκολουθιζε ως το τέλος της ζωής του — γέμισε τα τελευταία του χρόνια μ' ένα σωρό ταπεινώσεις, που έσκισαν την υπερήφανή του ψυχή και τον γέμιζαν δυστυχία.

Όστόσο εύρισκε πάντα τον καιρό να διαβάση κι' ακόμα να μεταφράση αρχαίους συγγραφείς και κυρίως τον Λουκιανό, τον κλασσικό αυτό θυμοφιλόσοφο με τον όποιο αισθανόταν μια ιδιαίτερη ψυχική έπαφή. Μελέτησε τόσο πολύ τα κλασσικά γράμματα που έφθασε στο σημείο να διαβάση αρχαίους συγγραφείς χωρίς βοηθήματα. Στο βάθος όμως έμεινε πάντα ο άδιάφορος από την γνώση, άγρότης, με ζωηρό το πρωτόγονο στοιχείο, που δεν χάνει εύκαιρία να μνη το εκδηλώση στα έργα του, όχι μόνο τα κυρίως λογοτεχνικά, μα και σ' αυτό το χρονογράφημα, που όπωσδήποτε ο συγγραφέας θα πρέπει να προσέχη τα ενδιαφέροντα του κοινού.

Το έργο του Κονδυλάκη είναι πέρα για πέρα η Κρήτη. Η πραγματική Κρήτη με την λεβεντιά της και τα παλληκάρια της, ή αληθινή κι' άπροσποίητη Κρήτη, που μυρίζει θυμάρι ο λεύτερος άέρας της.

Μα εκεί που ο Κονδυλάκης συλλαμβάνει άπόλυτα την έμπνευσή του και με ένα έντονο διονυσιακό παλμό την δίνει στο πανελλήνιο, είναι το άθάνατο έργο του «Ο Πατούχας», ή ζωντανή αυτή ήθογραφία και μαζί ή βαθεία ψυχογραφία της αγροτικής ζωής της Κρήτης.

Η μεγάλη λογοτεχνική πνοή του Κονδυλάκη έναρκαώνει στον «Πατούχα» ένα πρωτόγονο ιδιόρρυθμο κι' άγράμματο χωριάτη, που χωρίς κανένα ύποκειμενικό έλεγχο, δέχεται μ' όλο του τον πρωτογονισμό το ζύπνημα της ήβης.

Ο «Πατούχας» δίνει στον Κονδυλάκη μια ξεχωριστή θέση στην Έλληνική Λογοτεχνία, μα σύγχρονα και σε μας μια θλιβερή διαπίστωση: Πώς μπορούσε να είναι ή άπαρχή μιας μεγάλης δημιουργίας, που δυστυχώς δεν άκολούθησε.

Στα 1914 ο Κονδυλάκης κατέπεσε ξαφνικά στο κρεβάτι. Η ύγεια του είχε κλονισθή. Αυτή ή μονότονη ζωή του κοφένε και του χαρτιού τον έκδικιόταν!...

Δεν βγήκε ποτέ έξω από την Ελλάδα, δεν άντέδρασε ποτέ σε κανένα έξωτερικό στοιχείο, δεν ταραχθηκε ποτέ από κλονισμούς και άνησυχίες, δεν στροβιλίστηκε ποτέ στη δίνη κανενός ρεύματος, δεν όνειρεύτηκε ποτέ τους μακρυσμένους όυρανοίς και τους γαλάζιους πόντους.

Έμεινε πάντα ο τίμιος ο εύσυνείδητος, ο έξοίρετος χαρακτήρας. Έμεινε πάντα και σαν άνθρωπος και σαν λογοτέχνης, ο Κρητικός με την μεγάλη καρδιά, ο εύθύς, ο άγνός, ο ιδεολόγος πατριώτης.

Αυτή ή μονότονη και στη μονοτονία της άτακτη ζωή, μαράζωσε πριν την ώρα του τον μεγάλο λογοτέχνη.

Κατάλαβε τα γερατεία του πριν την ώρα κι' έγερνε στην Κρήτη να ήσυχάση και σαν άπλος

διαβάτης, που πέρασε τη ζωή του χωρίς κομπασμούς, να συμπληρώση τον δρόμο του, στο όμορφο νησί, απ' όπου ξεκίνησε... Έτσι γύρισε στα φιλόξενα χώματα της πατρίδας του, κι' ύστερα από μια όλιγοήμερη έπίσκεψή του στη Βιάννο, έγκαταστάθηκε στα Χανιά την όμορφη πόλη π' αγάπησε και τον αγάπησε και που κι' αυτός κι' αυτή παρεπομέθηκαν στο Θεό, όταν ξεμυχούσε μακριά της, στο Νοσοκομείο του Ήρακλείου.

Στα Χανιά έγγραψε και κυκλοφόρησε το βιβλίο του «Πρώτη Αγάπη», την περίφημη, αυτή φρούδικη ψυχογραφική ήθογραφία, το πρώτο και τελευταίο του έργο στη δημοτική. Ήταν όμως τόσο καταβεδλημένος... «Αλλοίμονο! Τώρα πούχε τον καιρό να δουλέψη δεν είχε την δύναμη. Μελαγχολούσε πάντα με την σκέψη αυτήν, όταν δεν μελαγχολούσε απ' τις οικονομικές στενοχώριες. Η σημαντική σχετική σύνταξη του από το «Έμπρός» χανόταν τις πρώτες μέρες στο πόκερ, κι' ύστερα λίγο έφανε άξιοπρεπα. Δεν δέχθηκε ποτέ τίποτα από τους θαυμαστές του και γινόταν θηριο σαν καταλαβαίνει τον όικτο. Και στις άπλες ακόμη προσκλήσεις για φαί, άπαντούσε στερεότυπα: «Άγαπά να τρώω στού Κονδυλάκη», αν και ήξερε καλά πως το γεύμα «στού Κονδυλάκη» ήταν πολλές φορές ψωμί και τυρί.

Η πίκρα, ή δυστυχία και τα ξενύχτια, έδωσαν το τελειωτικό χτύπημα στην ύγεια του μεγάλου λογοτέχνη.

Μια ήμιπληγία τον καθήλωσε στο κρεβάτι του Νοσοκομείου του Ήρακλείου και ύστερα από λίγο στις 25 Ιουλίου του 1920 ξεψύχησε, μουρμουρίζοντας τον πόνο του γιατί έκλεινε τα μάτια του μακριά απ' τα Χανιά, την ώρα απ' όπου γέμισε άλλο κομμάτι της Κρητικής γής.

Έτσι πέρασε ο «Διαβάτης» απ' τη ζωή, μα ως τόσο τα ίχνη απ' τα βήματά του, θα μείνουν «Τάλω» του πνεύματος.

Άνεξάλεπτα, σαν βήματα νέου έργο του Κονδυλάκη ζει και θα ζή σαν όλα τα μεγάλα έργα, γιατί χαρίζει την ποίηση!

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ